

РЕЦЕНЗІЯ

проректора з науково-педагогічно-роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України, кандидата наук з фізичного виховання і спорту, професора Семененка В'ячеслава Петровича на дисертаційну роботу **Базилюка Дем'яна Сергійовича «Гендерні особливості залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом»**, представлену на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт

Актуальність теми дослідження. Організація процесу фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти зазнала значних змін протягом останніх років. Відповідно до концепції Нової української школи відбувається кардинальне переосмислення освітнього процесу: зміни в структурі навчальних програм, акцент на розвиток ключових компетентностей та виховання громадянської свідомості. Проте в контексті цієї інноваційної системи важливим залишається питання фізичного виховання з учнями старшого шкільного віку, що вимагає значної уваги та ретельного аналізу.

Однією з головних проблем є неоднаковий рівень матеріально-технічного забезпечення шкіл та кадрового забезпечення для викладання навчального предмету «Фізична культура». Брак ресурсів, а також відсутність єдиного підходу до методики викладання уроків фізичної культури затримує його повноцінну інтеграцію в єдину систему освітнього процесу.

Сучасна школа орієнтована на виховання всебічно розвиненої особистості, визнає фізичний розвиток та активний спосіб життя не менш важливими за інтелектуальний розвиток. Фізичне виховання, як невід'ємна складова частина загальної освіти, сприяє формуванню здорової життєвої позиції, розвитку фізичних якостей та підтримці психофізичного здоров'я учнів.

В той же час проблематика впровадження гендерного підходу на уроках фізичної культури для учнів старшого шкільного віку залишається недостатньо вивченою в сучасній освітній системі. Необхідність врахування індивідуальних гендерних особливостей учнів може стати важливим аспектом для підвищення ефективності урочних та позаурочних занять фізичною культурою та сприяння підвищенню їхньої мотивації до занять фізичними вправами.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі теорії і методики фізичного виховання Національного університету фізичного виховання і спорту України відповідно до Плану науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2021–2025 рр. за темою 3.3 «Удосконалення системи педагогічного контролю фізичної підготовленості дітей, підлітків і молоді в закладах освіти» (номер державної реєстрації 0121U108938).

Внесок дисертанта як співвиконавця теми полягав в обґрунтуванні напряму та організації дослідження, розширенні інформаційної бази щодо застосування гендерного підходу до занять фізичною культурою і спортом старшокласників у ЗЗСО з урахуванням гендерних особливостей, а також у впровадженні отриманих результатів дослідження в практичну діяльність.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Достовірність сформульованих у дисертації положень зумовлена поставленою метою, об'єктом та предметом дослідження, належною організацією дослідження, що містить основні площини наукового завдання.

У науковому пошуку автором чітко визначено мету та завдання відносно об'єкту та предмету дослідження. Досягнення мети дослідження – визначити та науково обґрунтувати гендерні особливості залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом у різних організаційно-методичних умовах закладів загальної середньої освіти.

Передбачено поступове вирішення 4 завдань:

1) здійснити теоретичний аналіз і узагальнення науково-методичних джерел щодо особливостей залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом з урахуванням гендерного підходу;

2) визначити потреби, мотиви, інтереси, лімітуючі та стимулюючі чинники залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом, оцінити рівень їх фізичної підготовленості та фізичної працездатності;

3) визначити гендерні особливості мотивації та ставлення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО;

4) розробити модель формування мотивації старшокласників до занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО з урахуванням гендерних особливостей та перевірити її ефективність.

Висновки та пропозиції дисертанта є результатом неупередженого та всебічного осмислення явищ та процесів, що охоплюються предметом дослідження, яке спирається на широкий і продуктивний джерелознавчий аналіз та використання правильного поєднання методів наукового пізнання.

Наукова новизна одержаних результатів:

– вперше розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель формування мотивації старшокласників до занять фізичною культурою і спортом, що базується на інтеграції гендерного підходу та організаційно-методичних умов ЗЗСО й включає взаємопов'язані блоки (організаційно-методичний, діагностичний, психолого-педагогічний, практичний), педагогічну стратегію вчителя, варіативність форм занять, підбір видів рухової активності та систему критеріїв ефективності;

– вперше теоретично обґрунтовано та експериментально підтверджено вплив організаційно-методичних умов закладів загальної середньої освіти на рівень залученості старшокласників до занять фізичною культурою і спортом з урахуванням гендерних особливостей, що визначається формами організації (урочна/позаурочна діяльність), змістом занять та реалізацією диференційованого підходу;

– виявлено та систематизовано стимулюючі й лімітуючі чинники залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом з урахуванням гендерних особливостей, які відображають залежність мотиваційної сфери від організаційно-методичних умов освітнього процесу;

– удосконалено наукові підходи до врахування гендерних особливостей старшокласників у процесі організації занять фізичною культурою і спортом шляхом поєднання мотиваційних характеристик старшокласників із варіативністю організаційно-методичних умов;

– дістали подальшого розвитку положення щодо структури мотиваційних пріоритетів старшокласників, які навчаються у ЗЗСО різного профілю (лінгвістичного, математичного, суспільно-гуманітарного), з урахуванням гендерних відмінностей (більш виражена внутрішня мотивація у юнаків та більша залежність мотивації дівчат від організаційно-методичних умов і форм занять); наукові уявлення про застосування гендерного підходу в системі фізичного виховання старшокласників як чинника підвищення їх залученості до систематичної рухової активності.

Практична значущість роботи. Удосконалення підходів до планування та контролю занять фізичною культурою і спортом, враховуючи 29 гендерних особливостей старшокласників у ЗЗСО, що спрямовані на створення належних умов для фізичного та психоемоційного відновлення старшокласників впродовж навчального року, формування знань та умінь зі здоров'язбереження, підвищення їх рухової активності. Доповнено наявні розробки щодо особливостей реалізації та організації занять фізичною культурою і спортом у ЗЗСО. Основні положення, результати дослідження, розроблена модель, практичні рекомендації та висновки були апробовані протягом вересня-грудня 2025 року під час уроків фізичної культури в ліцеї №43 «Грааль» м. Києва та впроваджені 26 грудня 2025 року в діяльність ЗЗСО – ліцеїв №14 і №17 м. Києва, а також в освітній процес підготовки здобувачів за спеціальністю 014.11 «Середня освіта (Фізична культура)» під час вивчення

фахових дисциплін «Теорія та методика фізичного виховання» та «Нові технології у фізичному вихованні».

Оцінка змісту дисертації та її основних положень. Дисертаційна робота викладена на 306 сторінках тексту комп'ютерного набору державною мовою. Дисертаційна робота складається з анотацій двома мовами, змісту, переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (207 найменувань, з них 47 іноземною мовою), практичних рекомендації та додатків. Дисертаційну роботу ілюстровано 56 таблицями та 11 рисунками.

У вступі обґрунтовано актуальність досліджуваної теми, показано зв'язок роботи з науковими планами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів, їх упровадження в практику, зазначено особистий внесок здобувача в спільно опублікованих працях, наведено інформацію про апробацію роботи та вказано кількість публікацій автора за темою дисертації.

У першому розділі дисертаційної роботи **«Особливості організації занять фізичною культурою і спортом у закладах загальної середньої освіти»** присвячений теоретичному аналізу програмно-методичних умов організації занять фізичною культурою і спортом у закладах загальної середньої освіти. Проаналізовані форми, засоби і методи організації процесу фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти.

Аналіз наукових праць вітчизняних і закордонних вчених дозволив виявити недостатність інформації про педагогічні умови формування мотивації старшокласників до занять фізичною культурою.

Проаналізовані сучасні фахові дослідження про потреби та мотиви старшокласників, які формуються в процесі фізичного виховання, а також обумовленість застосування гендерного підходу в організації процесу фізичного виховання з ними.

Значний за обсягом список використаної літератури вказує на глибоке й всебічне вивчення досліджуваної проблематики, фаховість у доборі літератури.

У другому розділі **«Методи та організація дослідження»** опис методів, етапів та організації дослідження. Для вирішення завдань дисертаційного пошуку автором використаний комплекс сучасних об'єктивних методів дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичних джерел літератури; педагогічні методи дослідження; соціологічні методи дослідження: психодіагностичні методи дослідження (модифікований тест «Самоопис фізичного розвитку»; методика С. Бем «Маскулінність-фемінінність»); методи математичної статистики.

У третьому розділі **«Мотиви, інтереси та фізична підготовленість старшокласників закладів загальної середньої освіти»** представлені дані констатувального педагогічного експерименту, які дозволяють повною мірою охарактеризувати яким чином впливають організаційно-методичні умови на залученість старшокласників до занять фізичною культурою у закладах загальної середньої освіти з різним підходом до організації освітнього процесу.

За результатами досліджень встановлені мотиваційні стимули старшокласників до занять фізичною культурою і спортом у закладах загальної середньої освіти з урахуванням статевих відмінностей, а також, які види рухової активності вони найбільше використовують в своєму повсякденному життю.

Проаналізовані рівні залученості до занять фізичною культурою і спортом, фізичної підготовленості, фізичної працездатності та мотивації старшокласників, які значною мірою визначається поєднанням організаційних, статевих та психологічних чинників. Отримані результати підтверджують ефективність системи занять фізичним вихованням щодо її гнучкості та орієнтованості на особистісні потреби старшокласників.

У четвертому розділі «Гендерні особливості старшокласників закладів загальної середньої освіти» дисертантом розроблено модель формування мотивації старшокласників до занять фізичною культурою і спортом у закладах загальної середньої освіти з урахуванням гендерних особливостей. Була визначена структура типів гендерної ідентичності старшокласників закладів загальної середньої освіти, які суттєво впливають на їх самооцінку фізичного розвитку, рівень фізичної підготовленості, а також самоопис показників «здоров'я» та «загальна самооцінка». Детально здійснений факторний аналіз дав змогу визначити структуру мотиваційних орієнтацій старшокласників до занять фізичною культурою і спортом у закладах загальної середньої освіти.

На основі отриманих даних визначено лімітуючі та стимулюючі чинники залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом з урахуванням гендерних особливостей та організаційно-методичних умов, які суттєво впливають на формування їхньої мотивації в процесі фізичного виховання.

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» систематизовано результати наукових напрацювань інших авторів і дані власних наукових досліджень, що виступило основою формулювання ключових положень дослідження, визначення дискусійних питань та основних результатів дисертаційної роботи, їхньої наукової та практичної значущості.

Загальні **ВИСНОВКИ** в основному відповідають завданням дисертаційного дослідження. В цілому, зміст дисертації свідчить про достатній рівень підготовленості дисертанта, володіння методикою дослідження, творчий підхід до обраної проблеми, що й дозволило йому обґрунтувати наукову розробку теми та розв'язати основні дослідницькі завдання.

У дисертаційній роботі Базалюка Д. С. зібрано достатній цифровий матеріал, який представлено у таблицях і рисунках, що свідчить про вміння

автора не тільки аналізувати отримані дані, але й використовувати їх у практичній роботі.

Достовірність висновків, сформульованих в дисертації базується на достатній кількості матеріалу, адекватних та інформативних методах дослідження.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій здобувача в опублікованих працях. Основні наукові положення дисертації опубліковані в наукових журналах та представлено в тезах на науково-практичних конференціях різного рівня. В опублікованих наукових роботах зі співавторами дисертант брав безпосередню участь у формуванні напрямку дослідження, аналізі науково-методичної літератури за темою дослідження, організації і проведенні експериментальних досліджень, аналізі та інтерпретації отриманих даних, формулюванні висновків. Наукові результати дисертації висвітлені в 12 наукових публікаціях: 5 статей у наукових виданнях з переліку наукових фахових видань України, 7 публікацій апробаційного характеру.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. У цілому, зміст і оформлення дисертаційної роботи Базилюка Дем'яна Сергійовича не викликають суттєвих зауважень. Серед незначних недоліків слід відмітити:

1. У роботі зустрічається певна варіативність у використанні терміну «фізична працездатність» та «фізична працездатність серця». Це частково ускладнює аналіз результатів і потребує більш чіткої уніфікації понятійного апарату.

Разом із тим у порядку дискусії варто отримати відповіді на такі запитання:

1. В актуальності роботи дисертант вказує на значну кількість наукових розробок, які стосуються проблем залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом. В той же час потребує більшої уваги висвітлення ступеня розробленості, особливостей, спрямованості наукових

напрацювань дослідників у обґрунтуванні гендерного підходів до процесу фізичного виховання з сучасною молоддю.

2. Потребує уточнення, яку роль відіграє поняття гендерної ідентичності в формуванні мотивації школярів старших класів до занять фізичною культурою і спортом?

Втім, зазначені зауваження та дискусійні положення є свідченням складності та багатоаспектності обраної проблематики дослідження, вони не мають принципового характеру і не знижують достатньо високої якості та глибини дисертаційної роботи, її теоретичної та практичної значущості.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертаційна робота Базилюка Дем'яна Сергійовича «Гендерні особливості залучення старшокласників до занять фізичною культурою і спортом» є завершеним самостійним дослідженням, має наукову новизну, практичну та теоретичну значущість, відповідає вимогам МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, зі змінами), а її автор Базилюк Дем'ян Сергійович заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Рецензент:

проректор з науково-педагогічної роботи,
Національного університету фізичного виховання і спорту України,
к. фіз. вих., професор

В'ячеслав СЕМЕНЕНКО